

УДК 377.1

Коваленко С.

УПРАВЛІННЯ ВИЩИМ ПРОФЕСІЙНИМ УЧИЛИЩЕМ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Децентралізація управління професійно-технічними навчальними закладами певною мірою є новим підходом до вирішення проблеми підвищення ефективності підготовки кваліфікованих робітників для різних галузей виробництва і сфери послуг та забезпечення особистісних потреб у професійній освіті та самореалізації. Водночас відбувається перерозподіл повноважень

між центральними і регіональними (обласними, муніципальними) органами управління системою професійно-технічної освіти, розширюється автономія навчальних закладів різного типу цієї сфери. У зв'язку з цим виникає низка проблем, що потребує розв'язання як на практичному, так і науковому рівні.

Результати проведених наукових досліджень з організації професійної підготовки кваліфікованих робітників (В.О. Зайчук, М.Ю. Кадемія, М.П. Копельчак, Л.І. Костельна, І.Л. Лікарчук, В.Т. Лозовецька, С.М. Мамрич, С.М. Ніколаєнко, Т.Д. Якимович та ін.) свідчать про те, що проблеми і тенденції управлінської діяльності у професійно-технічній освіті в ринкових умовах потребують системного дослідження.

Специфіка професійно-технічної освіти, яка діє за законами педагогіки та економіки і є найбільш наближеною ланкою освіти до реального виробництва, найбільш інтегрованою з виробництвом, зумовлює необхідність виявлення особливостей, які потрібно враховувати в процесі модернізації управлінської діяльності в галузі в цілому, і професійно-технічних навчальних закладах зокрема. Ця проблема набуває особливої актуальності для професійно-технічних навчальних закладів нового типу, таких як вищі професійні училища.

Метою нашої статті є визначення основних напрямів удосконалення процесу управління вищим професійним училищем. Для реалізації зазначеної мети необхідно розв'язати такі завдання: визначити коло проблем, на розв'язання яких має бути спрямована діяльність вищого професійного училища в умовах децентралізації управління та виявити чинники, які впливають на ефективність управління ним.

Основна частина. Нині стало очевидним, що стрімкі зміни в структурі економіки, зростання кількості самозайнятого населення, посилення конкуренції на ринку праці, широке використання новітніх матеріалів, впровадження сучасних технологій вимагають суттєвого підвищення якості підготовки кваліфікованих робітників. Це відповідно призводить до розширення функцій професійно-технічної освіти, основною серед яких є забезпечення можливостей професійної самореалізації особистості через задоволення її потреб у професійних освітніх послугах упродовж усього життя. У зв'язку з цим виникла необхідність кардинального оновлення управлінської діяльності навчальними закладами, які здійснюють підготовку кваліфікованих кадрів для потреб економіки.

Насамперед вимагає оновлення зміст та організація навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки та сучасних науково-технологічних досягнень. Зрозуміло, що це не може не вплинути на зміст, форми і методи управління навчальним закладом та його структурними підрозділами. На це вказує В. Олійник, аналізуючи реформування системи професійно-технічної освіти в незалежній Україні. Він зазначає, якщо «на попередньому етапі реформування професійно-технічної освіти основною рушійною силою були органи державного управління освітою (Міністерство освіти і науки України, Департамент розвитку професійно-технічної освіти та ін.), завдяки зусиллям яких сформована і функціонує якісно і кількісно нова система профтехосвіти», то на сучасному етапі проведення реформ «центр уваги поступово зміщується в напрямі професійно-технічних навчальних закладів, основним завданням яких стає забезпечення регіональних (місцевих) ринків праці затребуваною робочою силою» [1, с. 8–9].

Для реалізації зазначеного завдання належить здійснити перехід до нових принципів і стилю управління, що не можливо зробити без зміни свідомості керівників. Формування «елементарних основ ринкової ментальності» у сучасних і майбутніх керівників є однією з найважливіших проблем, яку належить розв'язати в найближчій перспективі в Україні. Адже загально визнаним є той факт, що реформування управлінської діяльності в сфері освіти по інерції здійснюється здебільшого в рамках старих, радянських зразків, і відповідно не вносить нової якості в цей процес.

На такий стан указують дослідники процесу децентралізації управління професійно-технічною освітою в Україні: В. Головінов, В. Григор'єва, Т. Десятов, Є. Кулик, С. Нікітчина, Н. Ничкало, Л. Онищук, Л. Петренко, П. Семенов, Л. Щербак, О. Щербак. Так, академік Н. Ничкало, зазначає, що «... управлінська діяльність в нашій державі ще й досі перебуває в полоні стереотипів радянської доби і нерідко будується на авторитарних підходах і застарілій нормативній базі» [2, с. 8–9]. І це ні є таємницею. Перехід до децентралізованого управління розкриє додаткові можливості для педагогічних колективів професійно-технічних навчальних закладів.

Тому що «... нетрадиційне бачення перспектив розвитку професійної освіти і навчання на основі децентралізації управління в регіонах дає змогу викладачам, майстрам виробничого навчання, керівникам професійно-технічних навчальних закладів та управлінцям регіонального рівня підніматися на сходинки інноваційної діяльності у модернізації підготовки сучасного виробничого персоналу в умовах ринкової економіки. Це надзвичайно важливо» [2, с. 8–9]. Саме тому управління сучасними професійно-технічними навчальними закладами потребують науково-методичного супроводу, вивчення

процесів, пов'язаних із запровадженими змінами, спеціальної підготовки керівників і педагогічних колективів до роботи в нових умовах. Безсумнівно, тільки підготовлений персонал здатний ефективно використовувати ті можливості, які розкриваються перед колективами у зв'язку з розпочатими реформами у галузевому управлінні.

Аналіз здійснених дисертаційних досліджень вітчизняних учених І.Б. Васильєва (1997), Р.С. Гуревича (1998), М.М. Дарманського (1999), І.Л. Лікарчука (1998), В.В. Мельніченка (2001), з проблем управління професійно-технічними навчальними закладами показав, що, на жаль, більшість існуючих досліджень не в повній мірі розкривають питання модернізації управління професійно-технічними навчальними закладами у ринкових умовах на регіональному рівні. Специфіка організації роботи в професійно-технічних навчальних закладах різних типів, а особливо таких як вищі професійні училища та навчально-практичні центри, висвітлені в них здебільше у загальних рисах.

У контексті нашого дослідження певний інтерес викликає науковий доробок Л.М. Гриневич (2005), в якому розкриті тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі. Тому вважаємо на часі вивчення сучасних підходів до модернізації управління вищими професійними училищами, від ефективності і якості якого залежить кінцевий результат діяльності навчального закладу і водночас досягнення мети – підготовка кваліфікованого робітника, конкурентоспроможного на сучасному ринку праці.

Для вирішення даної проблеми було започатковано науково-експериментальну діяльність у Роменському вищому професійному училищі з теми: «Організаційно-педагогічні умови вдосконалення управлінської діяльності у вищому професійному училищі». Її метою визначено проектування нових підходів до вирішення комплексу проблем якісної професійної підготовки фахівців, які б ґрунтувалися на глибокому осмисленні і творчому використанні у професійно-технічних навчальних закладах міжнародного і вітчизняного досвіду та урахування конкретних умов, особливостей сучасного стану ринку праці і перспектив його розвитку.

Слід зазначити, що надзвичайна складність сучасної освітньої діяльності, спрямованої на підготовку кваліфікованих фахівців, визначається подвійною відповідальністю системи ПТО. По-перше, забезпечення економіки країни кваліфікованими кадрами за потрібними на ринку праці професіями і спеціальностями, і по-друге, забезпечення високого рівня соціальної адаптації випускників.

Вище професійне училище є новим типом ПТНЗ. У цьому закладі професійної освіти здійснюється підготовка висококваліфікованих робітників, а за умов акредитації – управлінців середньої ланки, яких потребує виробництво. До речі, потреба у менеджерах нижчої ланки управління постійно зростає на виробництві, в будівництві і сфері послуг, на що звертають увагу роботодавці. Висловлюється також побажання щодо підготовки фахівців з інтегрованими професіями. На них увесь час підвищується попит на регіональному ринку праці.

Варто зазначити, що інтеграція професій і здійснення ступеневої підготовки у багато профільних вищих професійних училищах дозволяють підвищити рівень адаптації молодих фахівців до потреб ринку праці та їхню мобільність. На це вказує досвід роботи аналогічних навчальних закладів у країнах далекого та близького зарубіжжя.

Відповідно до визначених завдань ми вивчили основні чинники, які в тій чи іншій мірі впливають на ефективність діяльності вищого професійного училища. Аналіз наукової літератури вказує на те, що ефективність функціонування багато профільного ВПУ в значній мірі залежить від використання результатів всебічного аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів у визначенні пріоритетних цілей і завдань. Безперечно, тільки на цій основі повинна формуватися система управління училищем. Застосування у практичній діяльності цього принципу управління дозволяє долати об'єктивні і суб'єктивні протиріччя, забезпечити ефективну організацію навчально-виховного, навчально-виробничого процесу спрямованого на підготовку висококваліфікованого фахівця.

Доведено, що однією із особливостей управління будь-якою організацією є розробка філософії її розвитку, концептуальних засад управління в певних умовах. Сучасні умови характеризуються інтенсивною динамікою змін, що необхідно враховувати в управлінській діяльності керівників усіх структурних підрозділів вищого професійного училища.

Керуючись цим положенням теорії управління, творчою групою експериментального педагогічного майданчика Інституту професійно-технічної освіти АПН України (лабораторія управління професійно-технічною освітою) на базі державного професійно-технічного навчального закладу «Роменське ВПУ» Сумської області розроблено концепцію управлінської діяльності у багато профільному вищому професійному училищі.

Метою управлінської діяльності у багато профільному ВПУ визначено забезпечення ефективної організації навчально-виховного, навчально-виробничого процесу, спрямованого на інтелектуальний і професійний розвиток фахівця з урахуванням вимог ринку праці.

Для реалізації цієї мети передбачається:

- створення умов для формування професійно компетентної, соціально активної, творчої особистості;
- забезпечення в межах повноважень керівників навчального закладу реалізації рівних прав громадян на освіту, соціального захисту учнівської молоді, педагогічних працівників закладу;
- здійснення контролю за дотриманням актів законодавства з питань освіти і науки, виконання навчальним закладом вимог щодо змісту, рівня та обсягу загальної середньої, професійно-технічної, вищої (кваліфікаційний рівень: молодший спеціаліст) освіти;
- забезпечення реалізації неперервної професійної освіти і навчання впродовж життя з урахуванням національно-культурних, соціально-економічних, демографічних та інших особливостей регіону;
- створення умов для здобуття первинної професійно-технічної освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації громадян відповідно до їх покликань, індивідуальних здібностей і можливостей;
- задоволення регіональних потреб у кваліфікованих кадрах;
- впровадження інноваційних педагогічних і виробничих технологій;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників училища;
- врахування вимог до конкретного робочого місця при підготовці кадрів;
- зміцнення матеріально-технічної та методичної бази закладу;
- кадрове і науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу ВПУ.

Таким чином, у навчальному закладі колегіально визначено зміст цілей управління. Відомо, якщо колектив приймає участь у такому процесі, то він сприймає цілі організації, як власні, і тому морально готовий до їхньої реалізації. Слід зазначити, що зміст цілей у навчальному закладі відрізняється від існуючого в соціальному замовленні системи цілей політичного, соціально-психологічного, економічного характеру, хоча вони і знаходять відображення в цілях школи. Зміст цілей управління в закладах освіти інший. Керівник має встановити «зв'язки-відношення» між всіма учасниками колективної науково-педагогічної діяльності, за рахунок чого повинні створюватися необхідні умови для досягнення мети.

Загальна ціль вищого професійного училища визначила зміст діяльності всього колективу (науково-педагогічного, студентського, допоміжного). На цій основі визначено загальну структуру навчального закладу, яка була розроблена керівництвом навчального закладу і запропонована для обговорення в педагогічному та учнівському колективі. Слід взяти до уваги, що розробляючи структуру організації, треба ретельно обмірковувати об'єктивну необхідність кожної структурної ланки, її місце в загальній системі управління і обов'язково проектувати зв'язки між ними.

Саме ці зв'язки і визначатимуть посадовий функціонал людей в кожній структурній ланці. В.С. Пікельна наголошує, що саме мета управління завжди має орієнтуватися на упорядкування «зв'язків-відносин» з позицій управлінської технології, а не з позицій реалізації посадового функціоналу [3]. На жаль, саме з позицій реалізації посадового функціоналу, як свідчить теоретичний аналіз і практичний досвід управлінської роботи, здійснюється управління більшістю навчальних закладів. Це, з точки зору економіки, високо затратний, малоефективний екстенсивний підхід.

Проміжні результати апробації запровадженої системи управлінської діяльності у багато профільному ВПУ засвідчили позитивні тенденції в результативності навчально-виробничого процесу. Так, кількість молодших спеціалістів, які отримали дипломи з відзнакою до початку експерименту становила 8,23% (2007 рік), 8,06% (2008 рік), а після запровадження – 28,26% (2009 рік). Випуск кваліфікованих робітників, які отримали дипломи з відзнакою становив відповідно 8,01% (2008 рік), 11,2% (2009 рік).

Свідченням підвищення якості підготовки кваліфікованих робітничих кадрів та молодших спеціалістів є тенденції з працевлаштування випускників та їх готовністю до продовження навчання у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка працевлаштування випускників Роменського ВПУ за 2007–2009 рр.

Роки	Кількість учнів, які закінчили навчання	Працевлаштовані	Продовжили навчання
2007	210	187 (89%)	17 (8%)
2008	287	200 (69,7%)	58 (20,2%)
2009	172	78 (45,3%)	86 (50%)

За час роботи закладу за оновленою моделлю організації управління спостерігається суттєве зростання позабюджетних надходжень від навчально-виробничої діяльності, незважаючи на негативний вплив фінансово-економічної кризи (табл. 2).

**Надходження та прибуток від навчально-виробничої діяльності
Роменського ВПУ за 2006–2008 рр.**

Рік	Надходження (грн.)	Прибуток (грн.)
2006	679907	552615
2007	712735	562526
2008	972657	733103

Співпраця педагогічного колективу Роменського ВПУ із науковцями в процесі проведення експерименту сприяє забезпеченню практики науковими знаннями, підвищенню ефективності діяльності навчального закладу. Підтвердженням цього є результати рейтингу: у 2007 році заклад ввійшов до 100 кращих ПТНЗ України; у 2008 році отримав Почесне звання «Лідер сучасної освіти», а в 2009 році – нагороджений дипломом «За вагомий внесок у розвиток іміджу освіти і науки України».

Висновок. Перехід до децентралізованого управління вищим професійно-технічним училищем значно розширює його повноваження і разом з цим підвищує відповідальність керівників усіх структурних підрозділів за результати діяльності. Діяльність вищого професійного училища має бути спрямована на підвищення якості підготовки фахівців – молодших спеціалістів і кваліфікованих робітників, конкурентних на ринку праці і затребуваних в регіоні. Це вимагає оновлення змісту та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки та сучасних науково-технологічних досягнень.

Відповідно потребує модернізації зміст, форми і методи управління навчальним закладом та його структурними підрозділами. Кожний навчальний заклад повинен мати власну філософію розвитку, розроблену на основі аналізу впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на результативність діяльності колективу (педагогічного та учнівського). Зміст управління визначає мета, на досягнення якої спрямовуються зусилля керівників, всіх працівників та учнів закладу освіти. Відповідно до мети треба вибудувати організаційну структуру навчального закладу, взаємозв'язки між структурними підрозділами і на цій основі розробляти функціональні обов'язки.

Насамкінець зазначимо, що питання подальшої адаптації системи управління багатопрофільним ВПУ до потреб суспільства потребує продовження науково-практичної діяльності з удосконалення структурно-функціональної моделі управління, розробки посадових обов'язків суб'єктів організації навчально-виховного процесу, відпрацювання технології та комплексних критеріїв оцінювання ефективності діяльності як членів трудового колективу, так і навчального закладу в цілому.

Література

1. Олійник В. Основні проблеми розвитку системи професійно-технічної освіти / В. Олійник // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – Спецвипуск. – С. 7–10.
2. Ничкало Н.Г. Ідеї канадського досвіду професійної освіти в українській перспективі / Н.Г. Ничкало // Професійно-технічна освіта. – 2007. – Спецвипуск. – С. 8–11.
3. Пикельная В.С. Теоретические основы управления: школовед. аспект / В.С. Пикельная – М. : Высшая школа, 1990. – 175 с.

Коваленко С. Управління вищим професійним училищем як складова професійної підготовки фахівців

Резюме. В статті обґрунтована необхідність проведення системних досліджень з проблем удосконалення управлінської діяльності в багатопрофільному вищому професійному училищі. Метою досліджень є наукове обґрунтування проектування нових підходів до вирішення комплексу проблем якісної професійної підготовки фахівців. Висвітлюються відповідні кроки в модернізації управління вищим професійним училищем.

Ключові слова: професійне навчання, управлінська діяльність, процес взаємодії.

Коваленко С. Управление высшим профессиональным училищем как слагаемая профессиональной подготовки специалистов

Резюме. В статье обоснована необходимость проведения системных исследований по проблемам усовершенствования управленческой деятельности в многопрофильном высшем профессиональном училище. Их цель заключается в научно обоснованном проектировании новых подходов к решению комплекса проблем качественной профессиональной подготовки специалистов. Освещаются определенные шаги в модернизации управления высшим профессиональным училищем.

Ключевые слова: профессиональное обучение, управленческая деятельность, процесс взаимодействия.

Kovalenko S. Management in higher professional school as an integral part of professional training

Summary. In article necessity of carrying out of system researches on problems of improvement of administrative activity in versatile higher professional school is proved. Their purpose consists in scientifically well-founded designing of new approaches to the decision of a complex of problems of qualitative vocational training of experts. Certain steps to management modernisation by the higher professional school are shined.

Key words: professional training, management activity, process interaction.